

Mađarska-Srbija

IPA prekogranični program

WW 2012

Primena hemijskih senzora u analizi voda

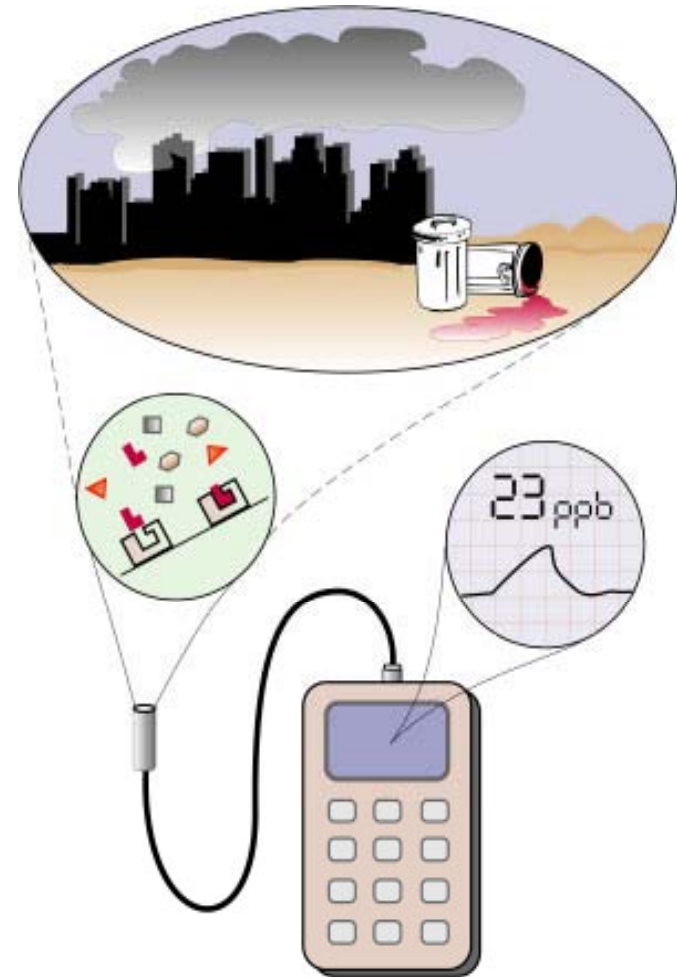
Valéria Guzsvány

*Departman za hemiju, biohemiju i zaštitu životne sredine
Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu*

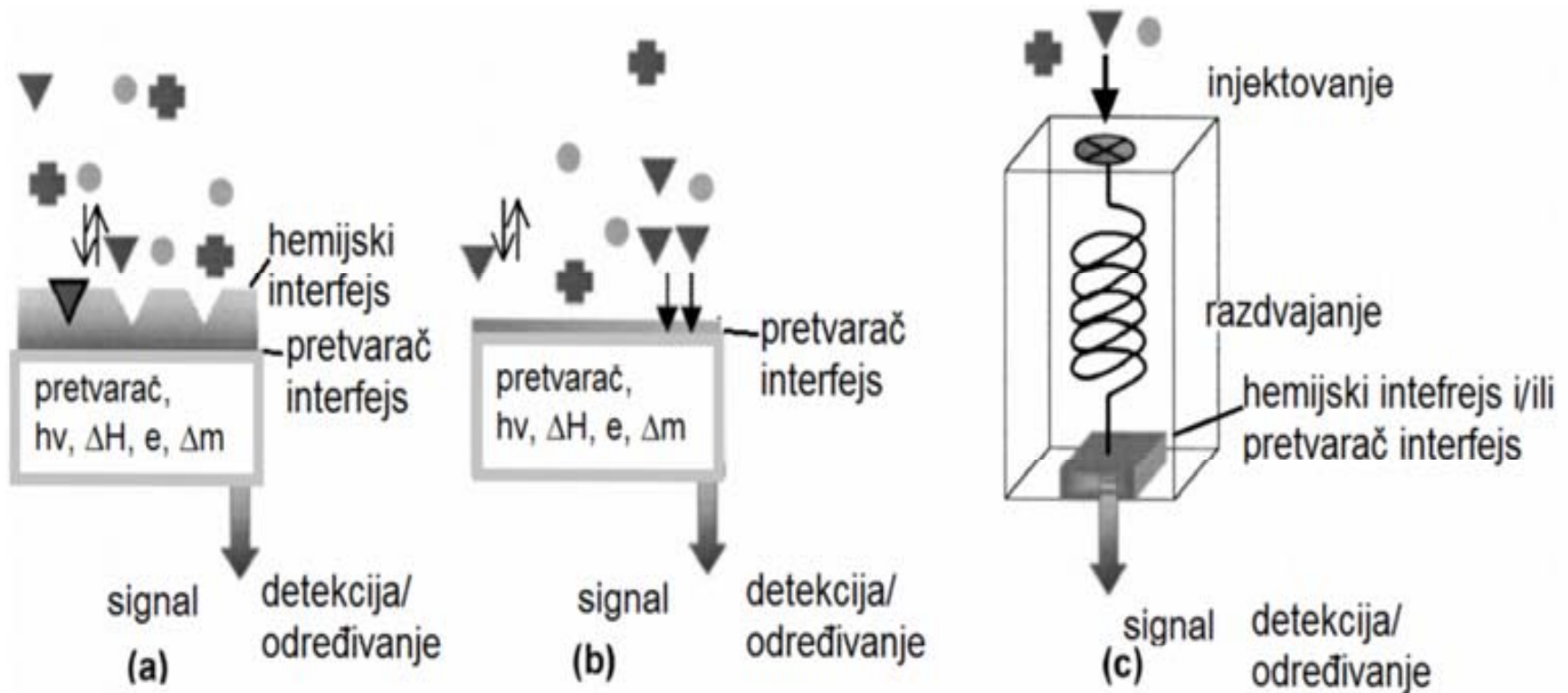
Hemijski senzori su uređaji za konvertovanje hemijske veličine u električni signal.

Svaki hemijski senzor se sastoji od **selektivnog receptora** (hemijskog interfejsa) i **specifičnog prenosnika signala** (pretvarača interfejsa) u realnom ili aproksimativno realnom vremenu.

Biohemijski senzori ili biosenzori su podgrupa hemijskih senzora kod kojih se kao **receptorski elementi koriste biološki aktivni materijali**: enzimi, antitela, tkiva, organelle, DNK fragmenti itd.

Tri vrsta "hemijskih senzora": a) pravi hemijski senzor, b) fizički senzor za hemijsku analizu i c) Lab-on-a-chip senzori (na osnovu Stetter i sar., 2003)

Primeri primene i tržišta hemijskih senzora (*Stetter i sar., 2003*)

Tržište/primena	Primeri ciljnih hemijskih jedinjenja ili grupa
Automobili	O ₂ , H ₂ , CO, NO _x , HCs,
Hrana	bakterije, antibiotic, pesticidi, mikotoksini, vlaga, pH, CO ₂
Poljoprivreda	NH ₃ , amini, vlaga, CO ₂ , pesticidi
Medicina	O ₂ , glukoza, urea, CO ₂ , pH, Na ⁺ , K ⁺ , Ca ²⁺ , Cl ₂ , biomolekuli, H ₂ S
Tretmani voda	pH, Cl ₂ , CO ₂ , O ₂ , O ₃ , H ₂ S, fosfati, odabrani metalni joni, NH ₃
Životna sredina	SO _x , CO ₂ , NO _x , HCs, NH ₃ , H ₂ S, pH, odabrani metali, organski toksini, bakterije
Industrijska bezbednost	Kontrola vazduha zatvorenih prostoriya, toksični gasovi, zapaljivi gasovi, O ₂
Petrohemija	HCx, konvencionalni zagađivači
Vojska	Eksplozivi, goriva

Senzori u analizi voda

- *Joni neophodni i korisni za zdravlje* (K^+ , Na^+ , Mg^{2+} , Ca^{2+} , F^- i dr.) i *zagađivači voda* (joni toksičnih metala (Hg^{2+} , Pb^{2+} , Cd^{2+} , As^{3+} , As^{5+} , Cr^{6+} i dr.), pesticidi, deterdženti, ulja i dr).
- Često su prisutni i *specifični zagađivači* koji su svojstveni za određene lokalitete. Oni mogu biti *prirodnog porekla* (npr. arsen, olovo, bakar, i dr.), zbog *prisustva antropogenih faktora*, ali se mogu javiti i *usled havarija* (cijanid, uranijum, industrijski muljevi i dr.). Lako se može uočiti da je veoma veliki broj onih hemikalija čije koncentracije treba da se mere/prate u različim vodama.
- Poznato je i to da različite vode (površinske i podzemne) imaju različit i često promenljiv sastav, zbog čega je njihov *matriks* različit. Detekcija i/ili određivanje ciljnih analita u takvim sistemima je zahtevan zadatak.

Prednost senzora

- Pored laboratorijske primene omogućavanju **terenska, in situ i on-line merenja**,

- Na osnovu njihove pogodne kombinacije u **senzorske nizove** brzo realizuju procenu stanja vodenog sistema

Daju odzive u realnom ili aproksimativno realnom vremenu, što omogućava i brze intervencije.

Zbog **niske cene** oni su pristupačni i mogu da predstavljaju prvu kontrolnu liniju svakog ispitivanog vodenog sistema.

Uglavnom **ne zahtevaju složene pripreme uzoraka**, i zbog toga štede vreme i novac.

Pogodni su za **protočne analize**, neki od njih mogu da se primene i za **kontinualni monitoring**.

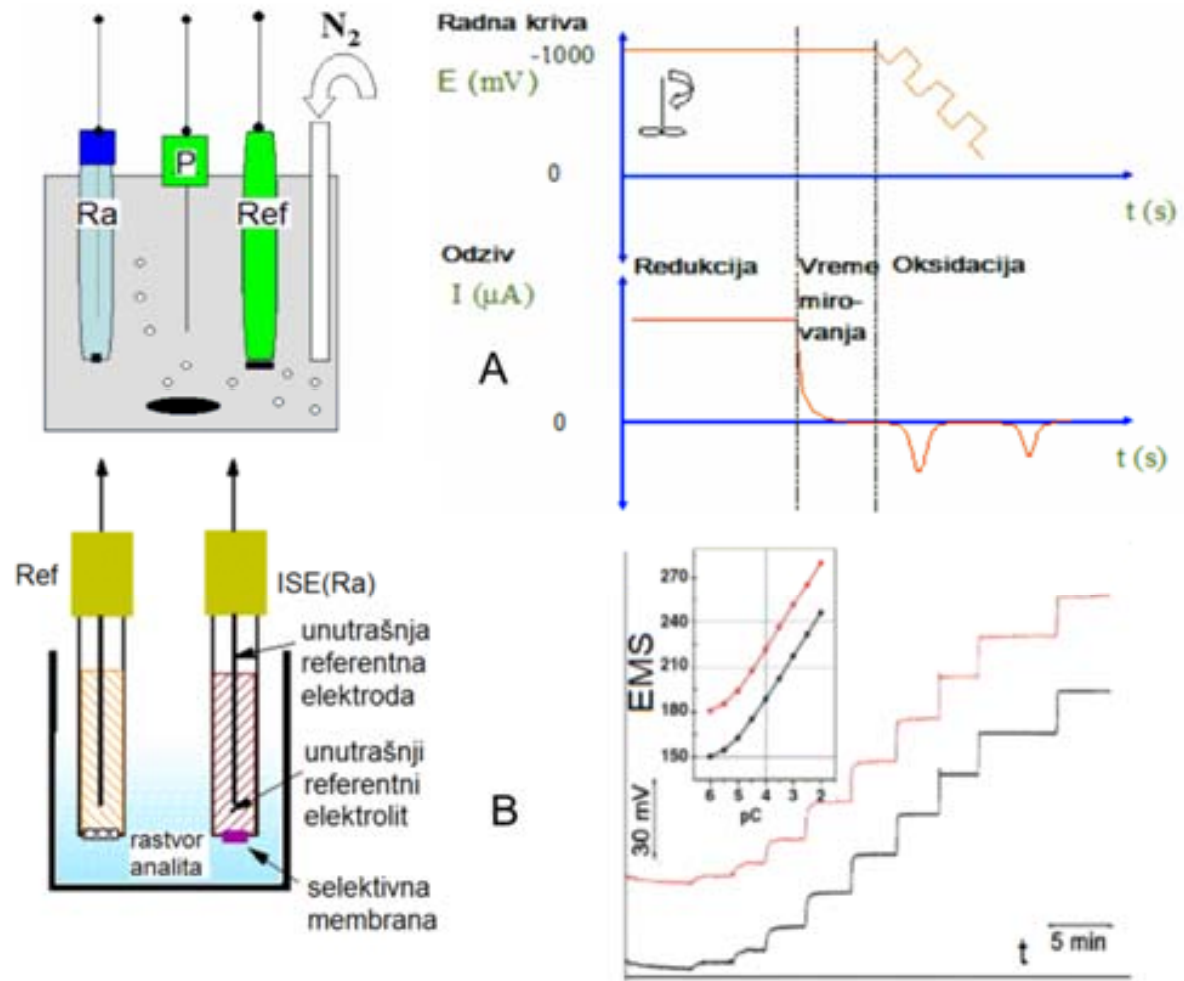
Mogu biti stacionirani, ali se lako mogu preneti i na narednu lokaciju istraživanja.

Često sadrže i odašiljač signala, i tako mogu obezbediti i centralizovanu bazu podataka (a posle i arhive), koja nastaje i koja se obogaćuje po unapred zadatim algoritmima.

Izbor pogodnog senzora

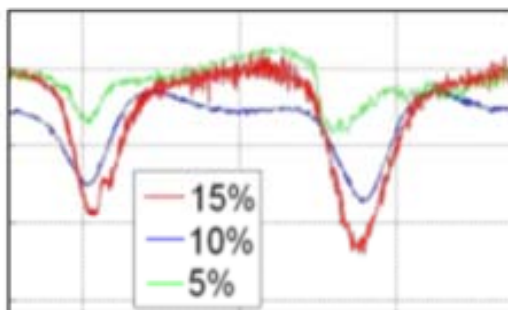
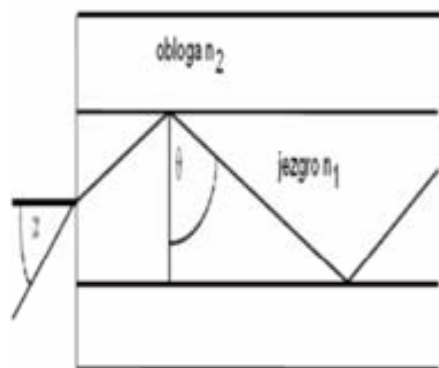
- Najčešće primenejni hemijski senzori u analiza voda su **potenciometrijski i voltometrijski elektrohemijski senzori i optički senzori na bazi optičkih vlakana i optodnih membrana**
- Izbor pogodnog senzora uvek zavisi od prirode ciljnog analita, tipa matriksa voda, i od uslova rada (temperatura, pH, suspendovane materije, pristupačnost, protok i dr.) pri kojima senzor treba da daje pouzdane rezultate.
- Mnogi metali, rastvoreni gasovi, i organska jedinjenja su elektro-(redoks procesi) ili foto-(UV, IR, vis, fluorescencija, fosforescencija, hemiluminescencija) aktivna, a neki od njih stupaju u interakciju sa receptorskim punjenjem senzora i prouzrokuju pojavu ili gašenje signala. Sve ove pojave se koriste kao osnova za generisanje analitičkog signala, pri čemu su prvi direktni, a ovi drugi indirektni hemijski senzori.

Konfiguracija i princip rada voltametrijskih senzora (A) i potenciometrijskih senzora (B)

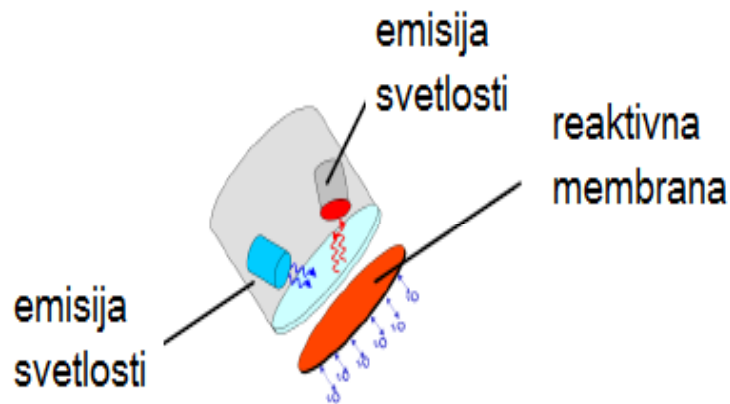

Konfiguracija i princip rada senzora na bazi optičkih vlakana (A), optodni senzori (B)

A

B

PONSEL OPTOD® Luminescence technology

Primeri primene hemijskih senzora na bazi optičkih vlakana, potenciometrijskih i voltametrijskih senzora u analizi voda (*Pretsch, 2006, Linder i sar., 2012, Švancara i sar., 2012, Wolfbeis, 2005*)

Ciljni analit	Senzorska tehnika	Granica detekcije
Ksileni (p, o, & m)	FOCS probe	0,13 $\mu\text{g cm}^{-3}$
Benzen	FOCS probe	0,38 $\mu\text{g cm}^{-3}$
Toluen	FOCS probe	0,30 $\mu\text{g cm}^{-3}$
1,2,4-Trimetilbenzene	FOCS probe	0,10 $\mu\text{g cm}^{-3}$
Etil benzen	FOCS probe	0,10 $\mu\text{g cm}^{-3}$
Pb ²⁺	Voltametrija	9,4 10^{-9} mol L ⁻¹
Tl ⁺	Voltametrija	2,3 10^{-10} mol L ⁻¹
Co ²⁺	Voltametrija	1,0 10^{-10} mol L ⁻¹
Ni ²⁺	Voltametrija	1,0 10^{-10} mol L ⁻¹
Hg ²⁺	Voltametrija	7,4 10^{-9} mol L ⁻¹
Cd ²⁺	Voltametrija	5,5 10^{-9} mol L ⁻¹
Terbutrin	Voltametrija	0,4 10^{-10} mol L ⁻¹
Desmetrine	Voltametrija	5,1 10^{-9} mol L ⁻¹
K ⁺	Potenciometrija	5 10^{-9} mol L ⁻¹
Pb ²⁺	Potenciometrija	6 10^{-11} mol L ⁻¹
Cd ²⁺	Potenciometrija	1 10^{-10} mol L ⁻¹
Cs ⁺	Potenciometrija	8 10^{-9} mol L ⁻¹
I ⁻	Potenciometrija	1 10^{-9} mol L ⁻¹

Voltametrijski uređaji

3000

10 000

Uporedne tehnike HPLC-DAD i IPC-MS

80 000

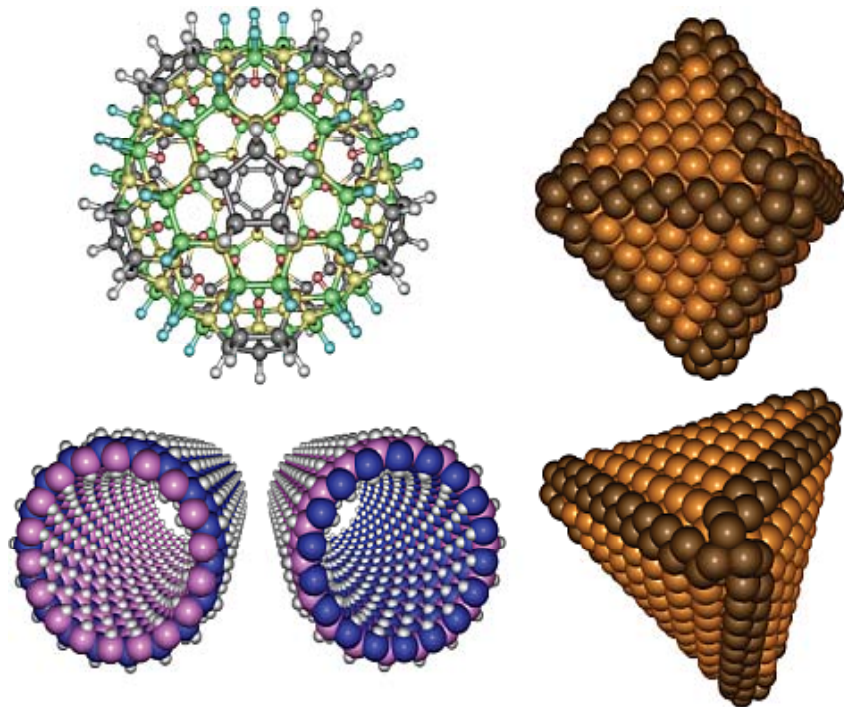
AAS, ICP-MS

Kakvi su savremeni senzori?

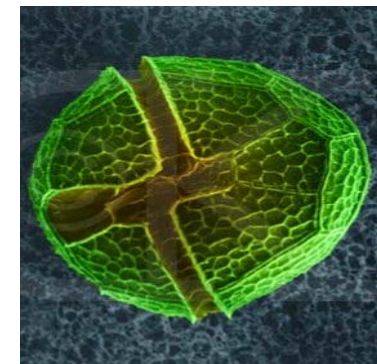
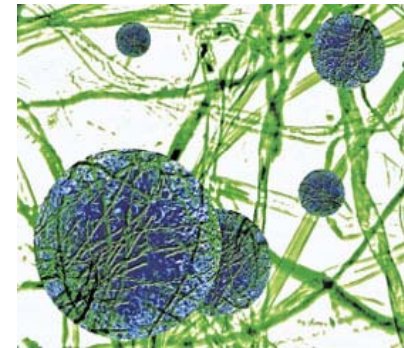
- Novi materijali
- Minijaturizovani
- Multianalitni sistemi
- Prenosne platforme
- Brzi odzivi
- Brz prenos signala

Novi materijali: novi kompozitni materijali, nano materijali, novi polimeri

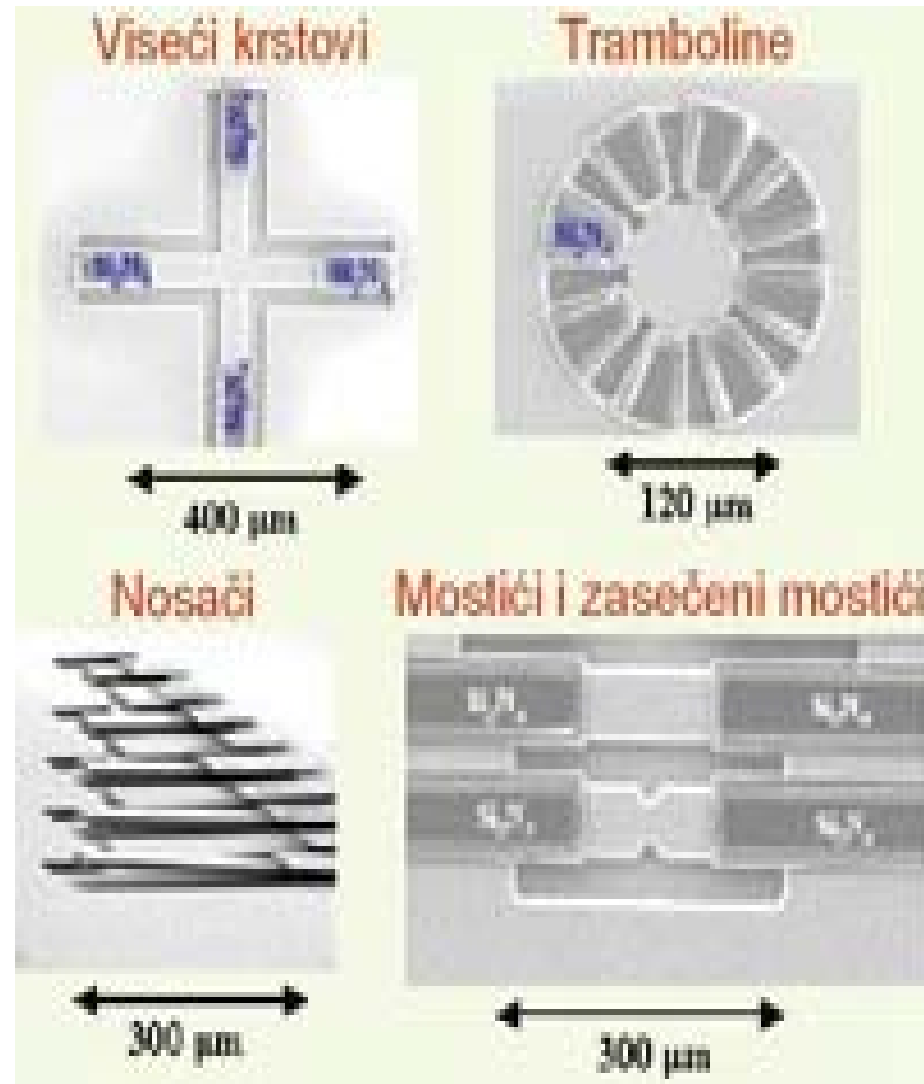
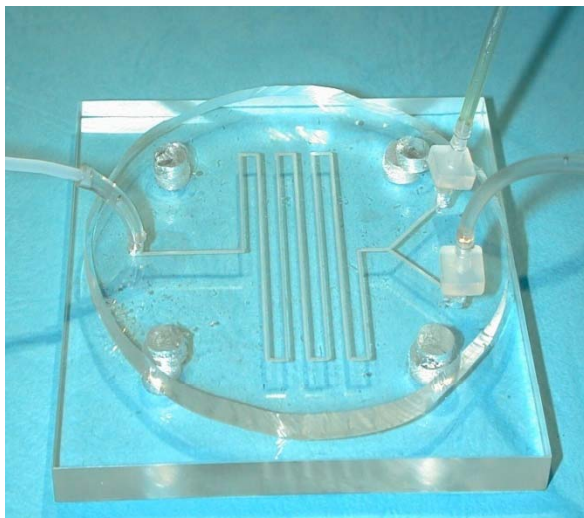
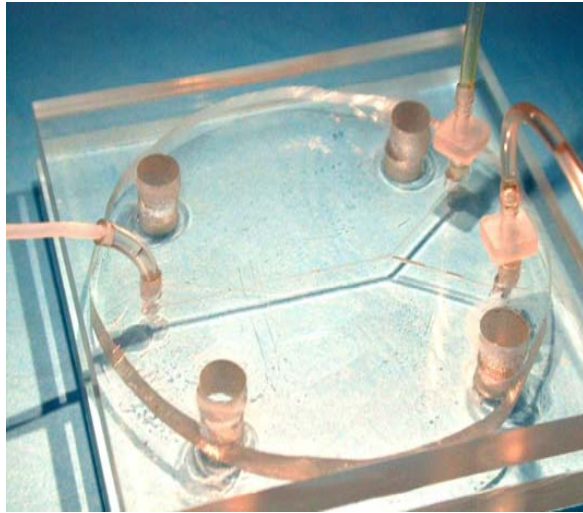
Ugljenični nano materijali

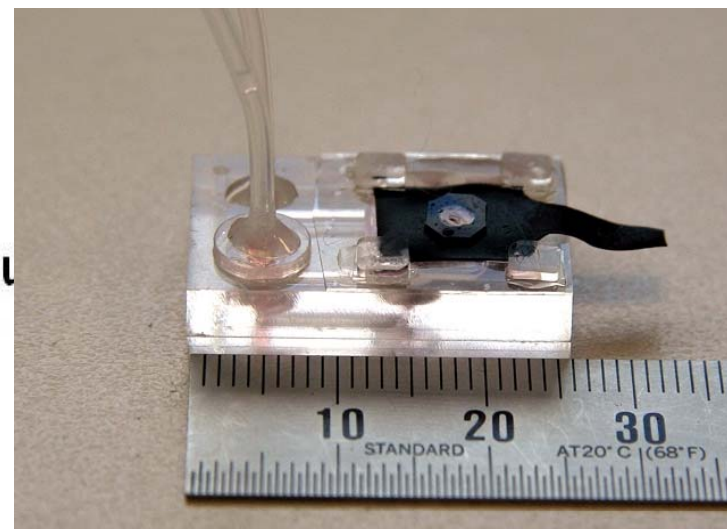
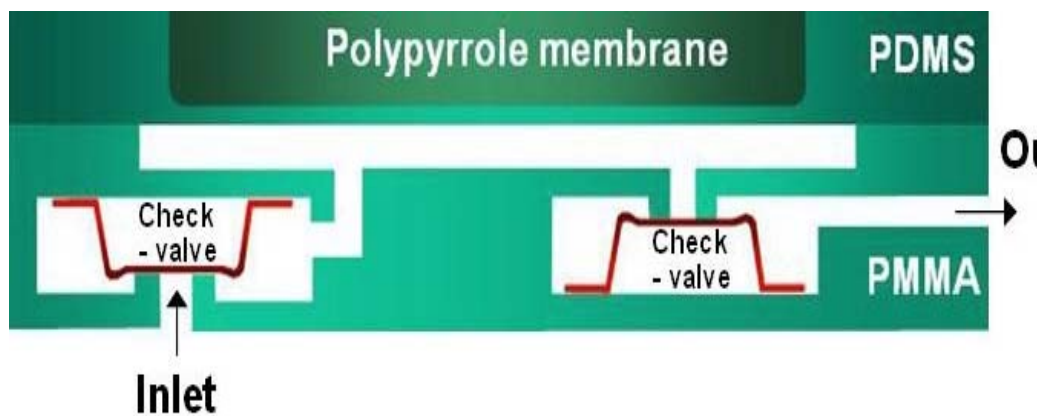
Q dot-kvantne tačke

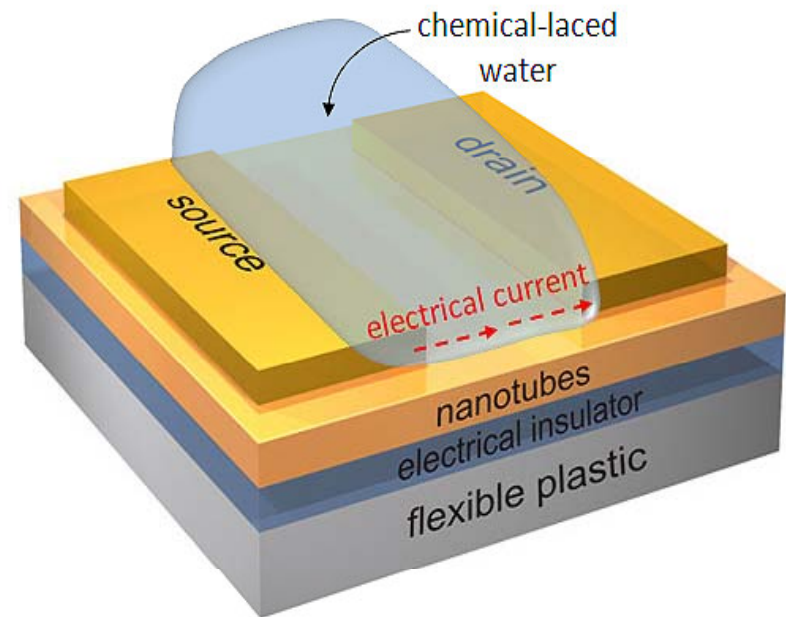
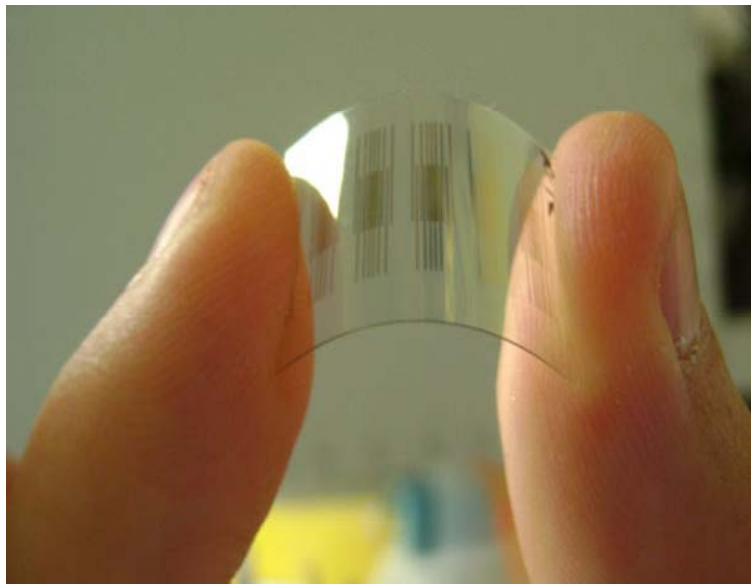
Minijaturizovani polimerni sistemi (a), fotolitografijom izgrađeni sistemi(b)

Minaturizovani –mikrofluidne pumpe

Primer minijaturizovanog senzora senzora

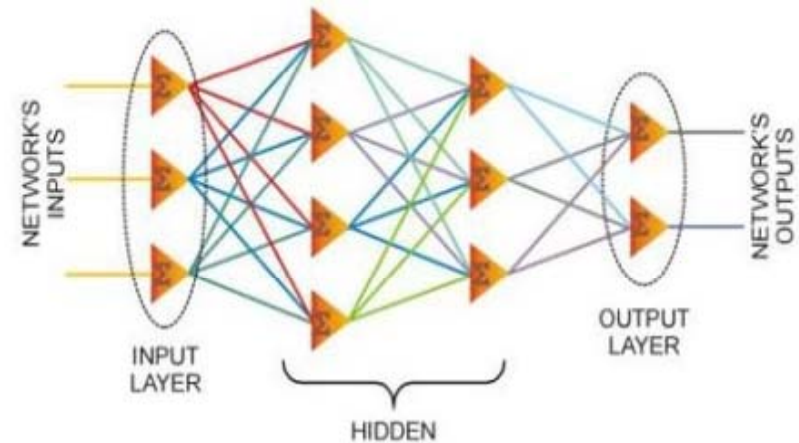
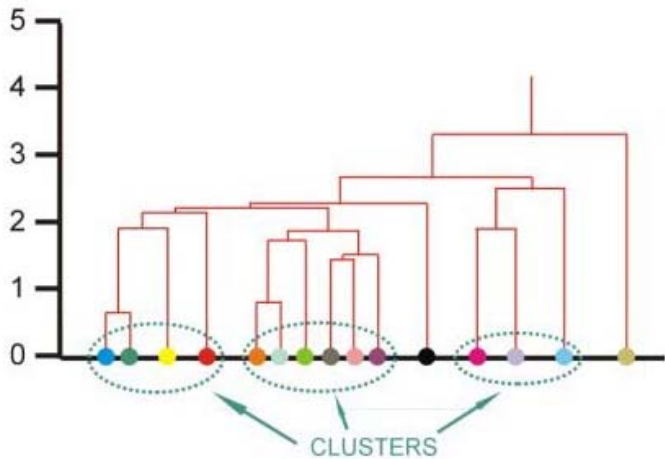
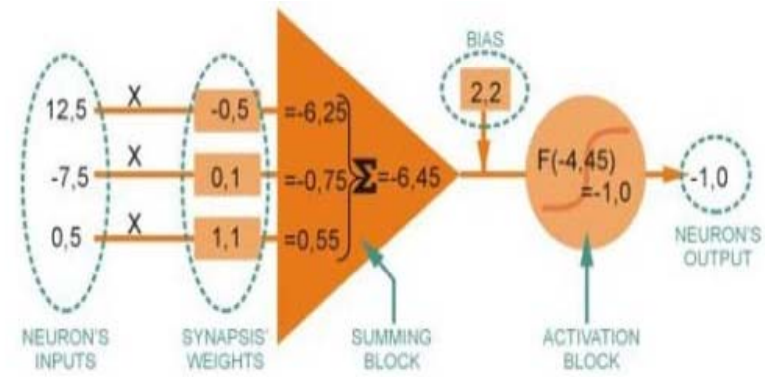
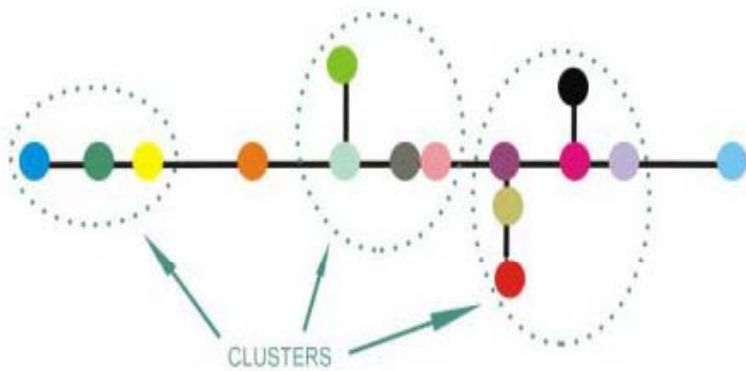

<http://news.stanford.edu/news/2009/september21/sensor-detect-explosives-092309.html>

Multianalitni sistemi

Klaster analiza i neuralne mreže

Različiti oblici dendograma

single neuron, b) feed-forward network

Prenosne platforme-rad sa kopna

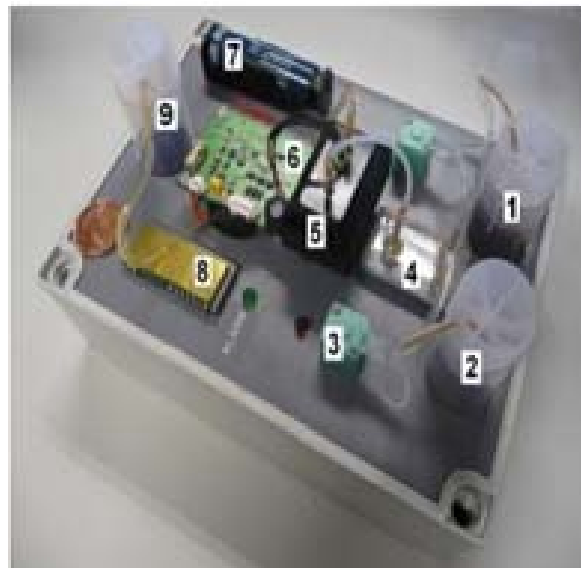

http://www.merl.com/areas/LED_chemical_sensors/

Razvoj prenosne platforme-rad sa kopna

1990

2000

2010

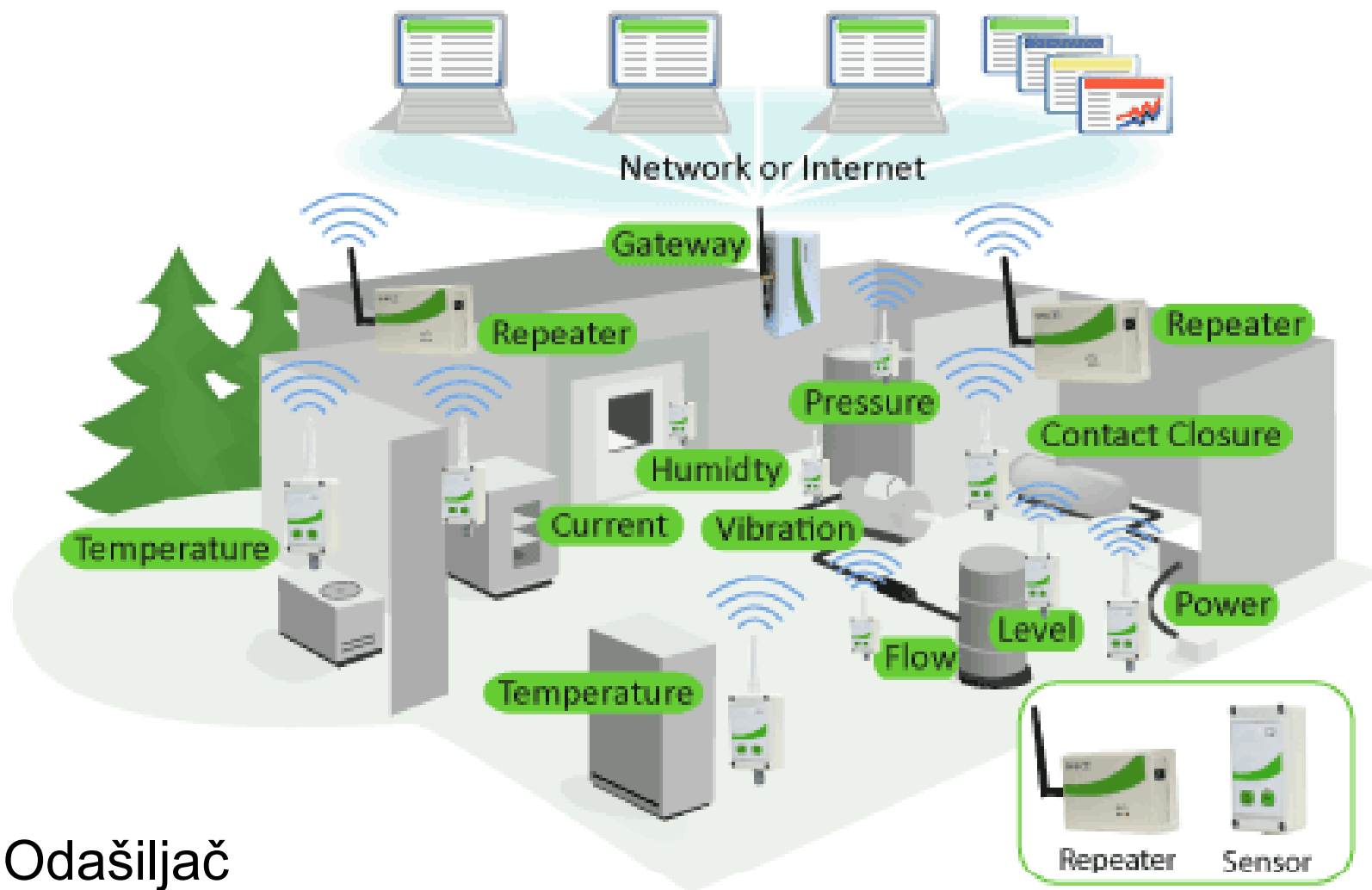
Prenosne platforme za rad u vodi i robotika

<http://www.roboshoal.com/featured-items/robotic-design/>

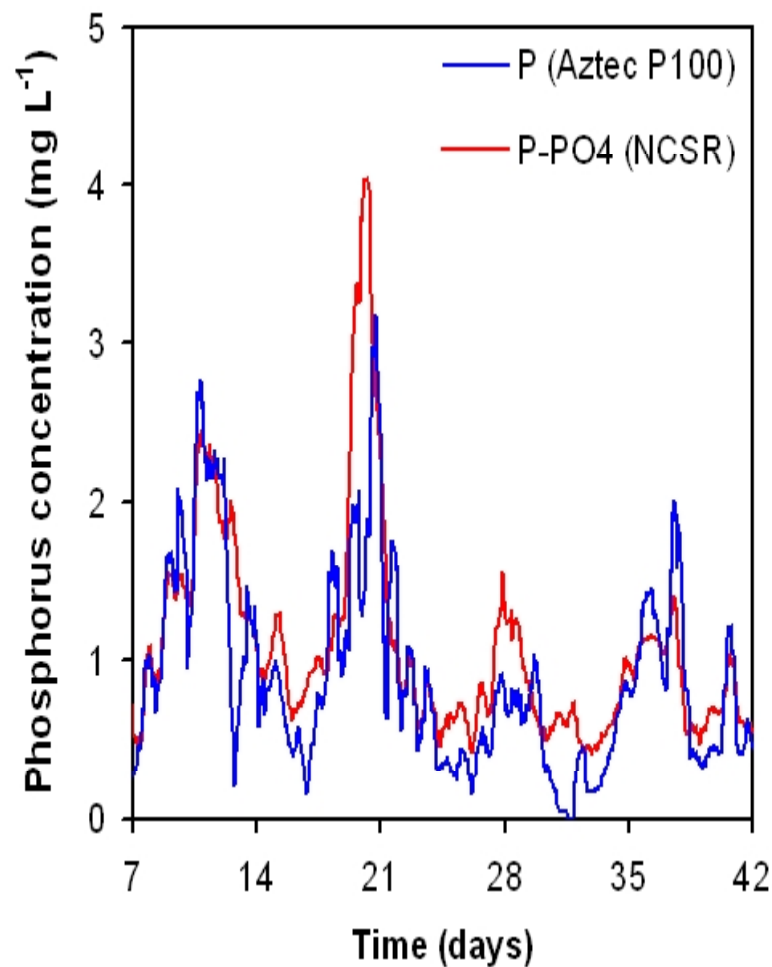
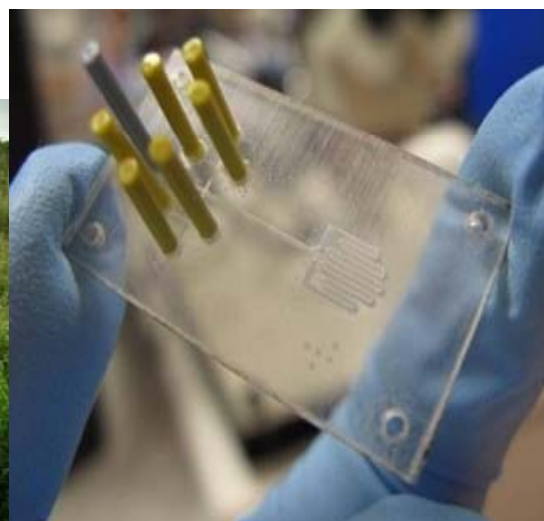

Brz prenos signala

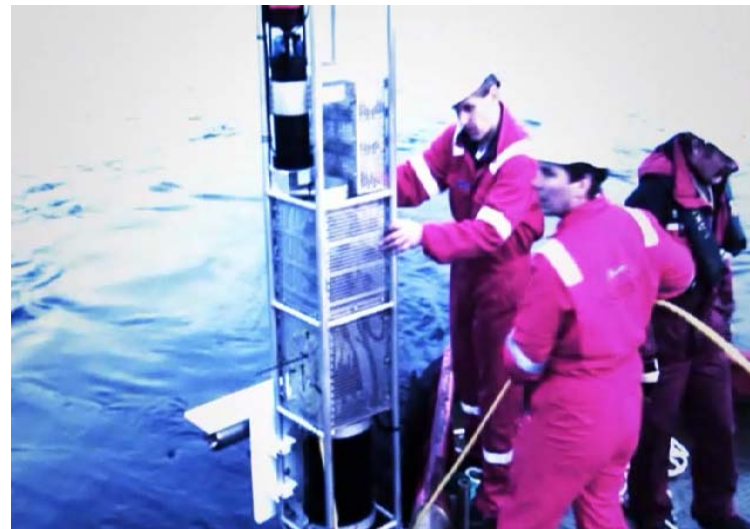
Odašiljač
Prijemnik

Primer 1. Autonomni monitoring nutritivnih elemenata u vodi

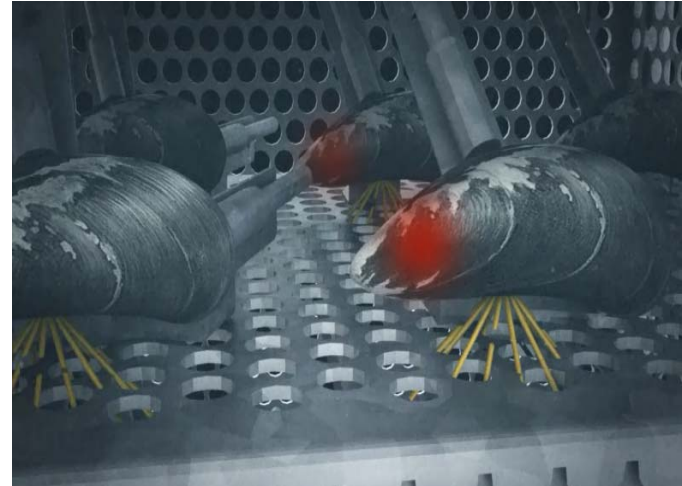

http://www.merl.com/areas/LED_chemical_sensors/

Primer 2. Primena biohemijskog senzor za merenje havarija podvodnih naftovoda

Primer 2. Primena biohemijskog senzor za merenje havarija podvodnih naftovoda

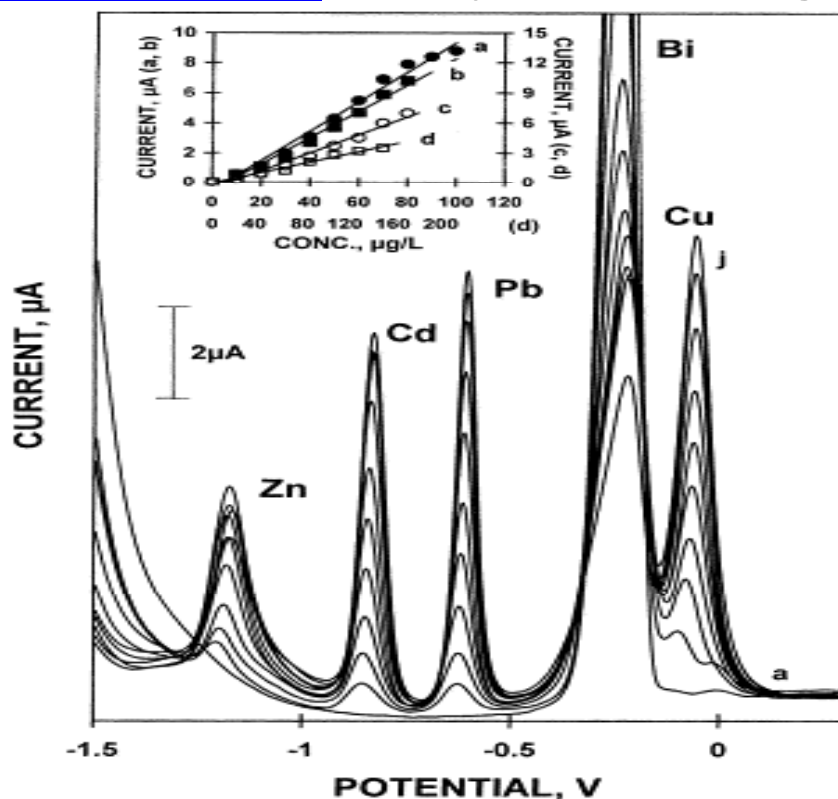

Primer 3. Anodno inverziono voltometrijsko odredživanje nekih metala bizmut film elektrodom

Joseph Wang, Jianmin Lu, Ülkü Anik Kirgöz, Samo B Hocevar,

Bozidar Ogorevc [Analytica Chimica Acta](#)

[Volume 434, Issue 1](#), 25 April 2001, Pages 29–34

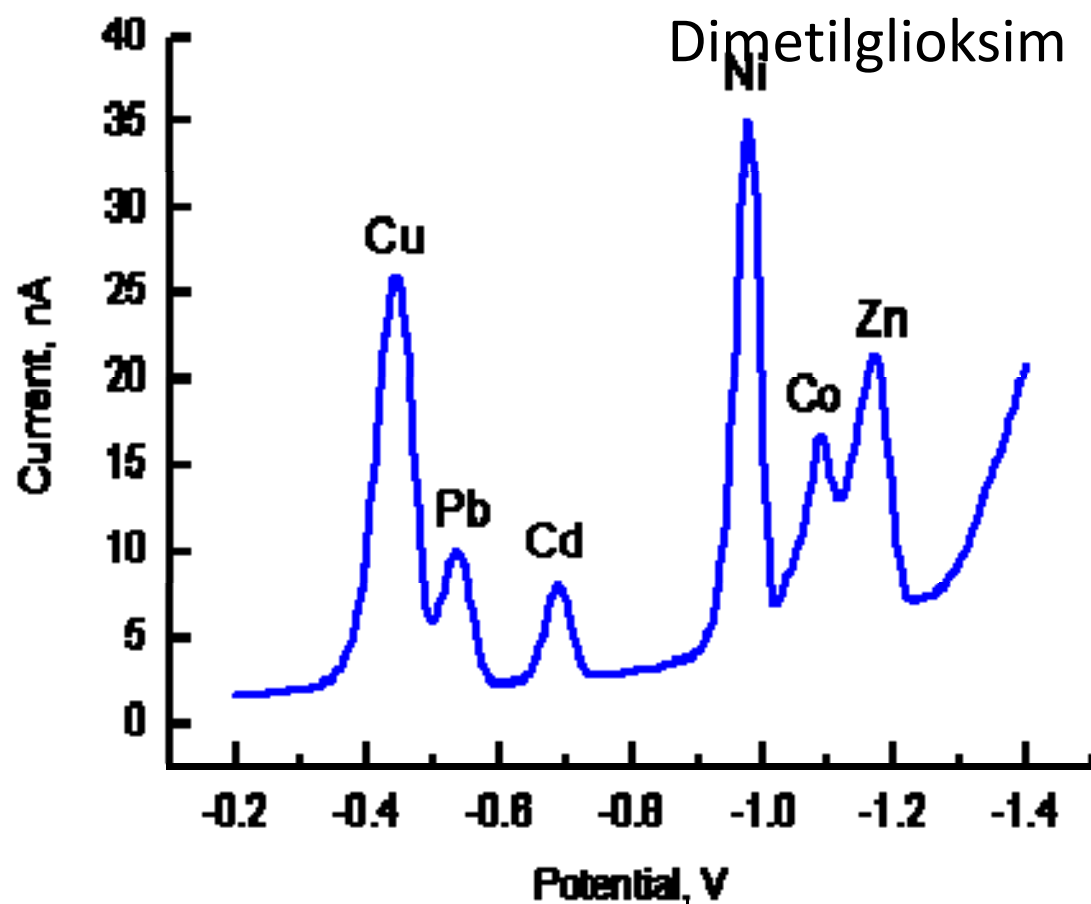
Primer 4. Simultano određivanje odabranih metala primenom elektrode na pazi provodnog polimera i kompleksirajućih agenasa

Smeša kompleksirajućih agenasa

Dimetilglioksim , 8-hidroksihinolin , pH 9.4

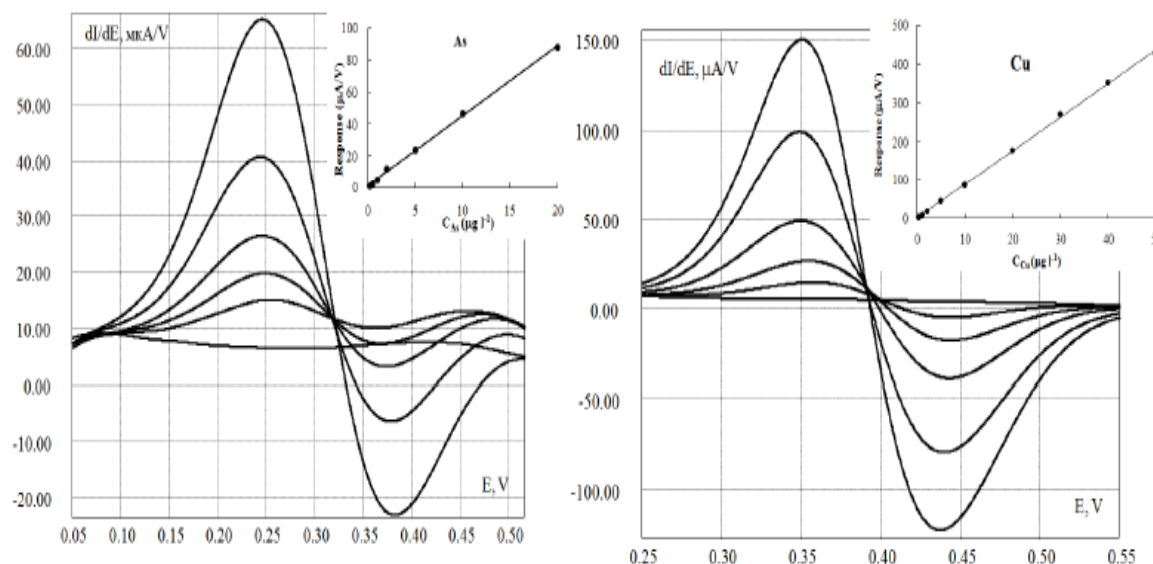
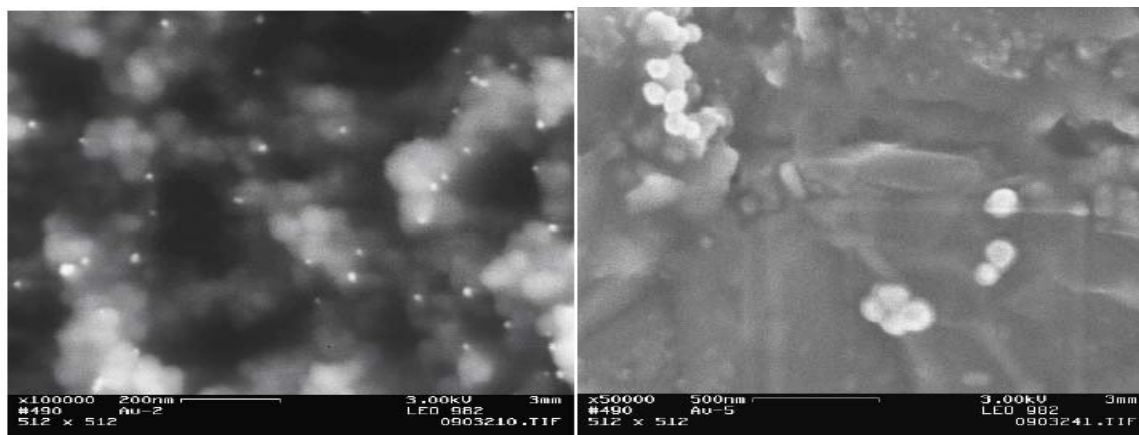
Cu, Pb, Cd, Ni, Co i Zn.

sub-nanomolarne koncentracije

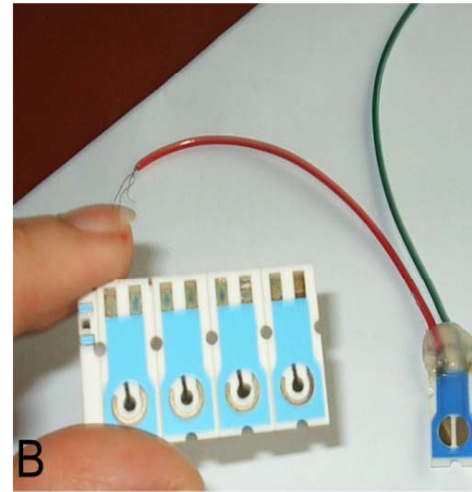
C. M. G. van den Berg et al i sar.

Primer 5. Određivanje As(III) primenom nanočesticama zlata modifikovane elektrode od staklastog ugljenika

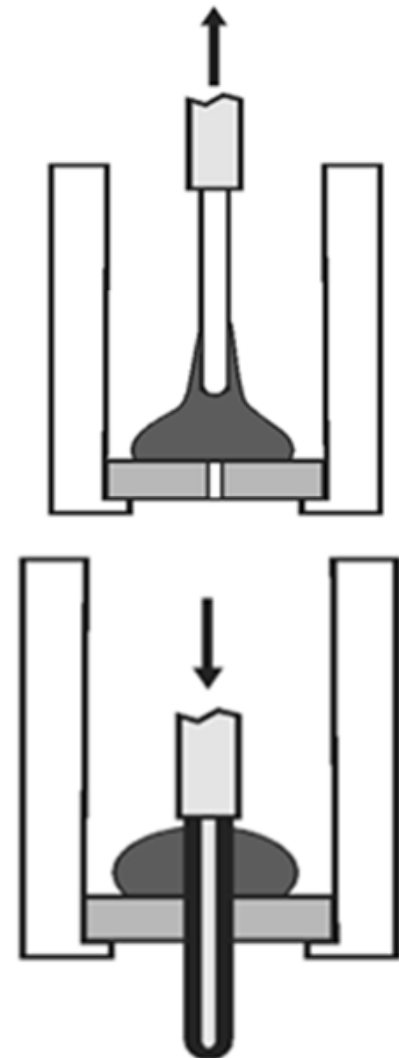

Naša iskustva

Elektrodni sistemi: A) radna elektroda od staklastog ugljenika, srebro-hloridna referentna elektroda i platinska pomoćna elektroda (sa leva na desno), i B) tankoslojni elektrodni niz na bazi ugljenične radne elektrode (levo) kao i tankoslojni metalni dvoelektrodni senzor (desno)

Princip mehaničkog obnavljanja površine elektrode na bazi srebra amalgama konfiguracija pre merenja konfiguracija spremna za merenje

B. Bas

Priprema elektrode od ugljenične paste

Prof. Dr Ivan Švancara és Prof. Dr Karel Vytras
(University of Pardubice, Češka) poklon

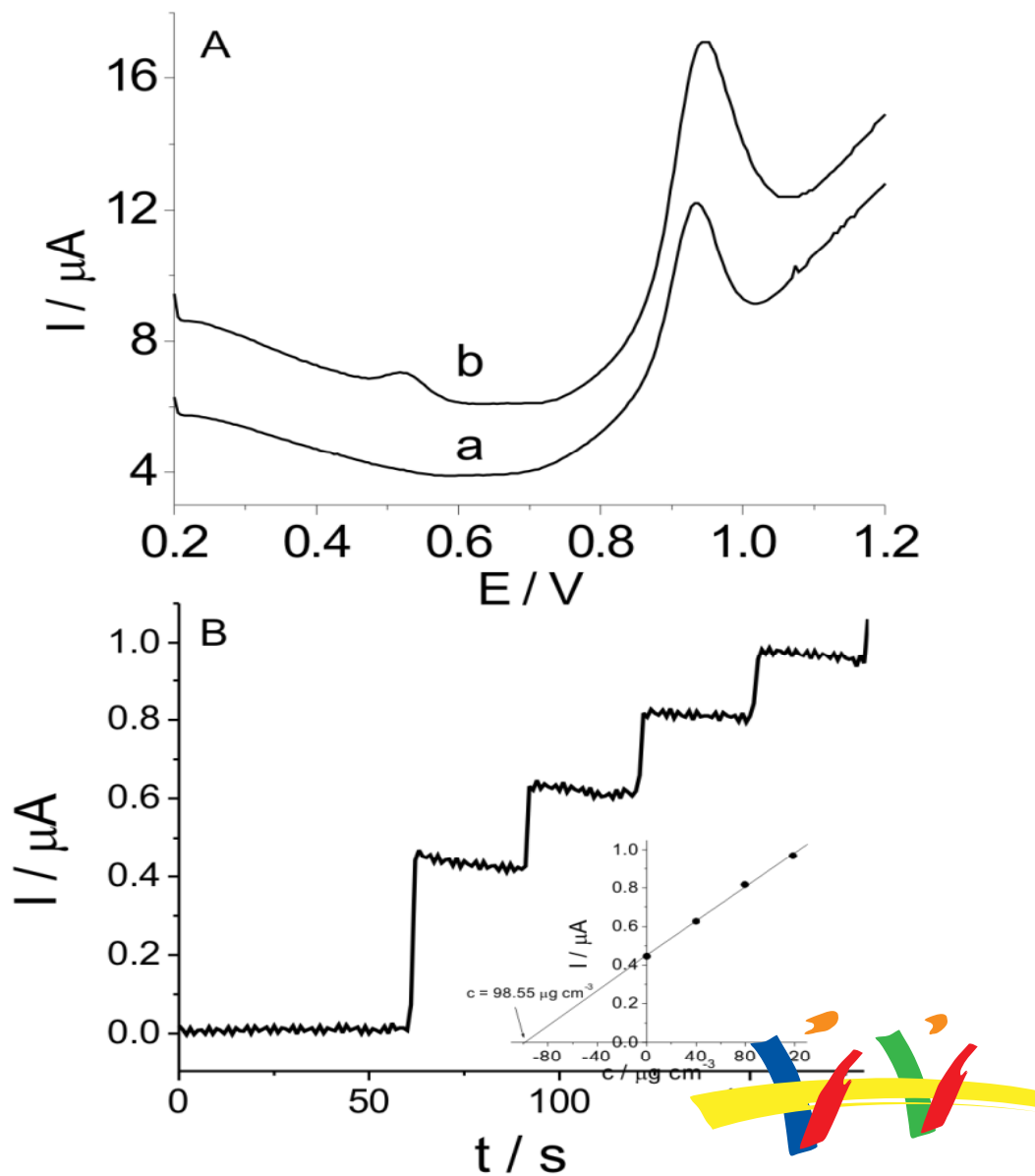
Elektrode na bazi ugljenične paste (CPE)

- Ralph Norman Adams, 1958.
- Široko rasprostranjen
- Glavne komponente:
  1. grafitni prah (staklasti ugljenik, ugljenične nanocevi, ugljenična nanovlakna itd...)
  2. vezivne tečnosti (parafinsko ulje, silikonsko ulje, trikrezil fosfat, jonske tečnosti)

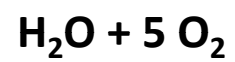
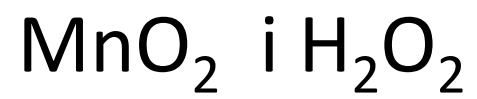

grafitni prah

Primeri 6 i 7. Primena elektrode na bazi ugljenične paste: A) oksidacioni signal karbendazima u odsustvu (a) i prisustvu b) derivata ciklodekstrina i B) određivanje koncentracije vodonik-peroksida primenom mangan(IV)-oksidom modifikovane elektrode

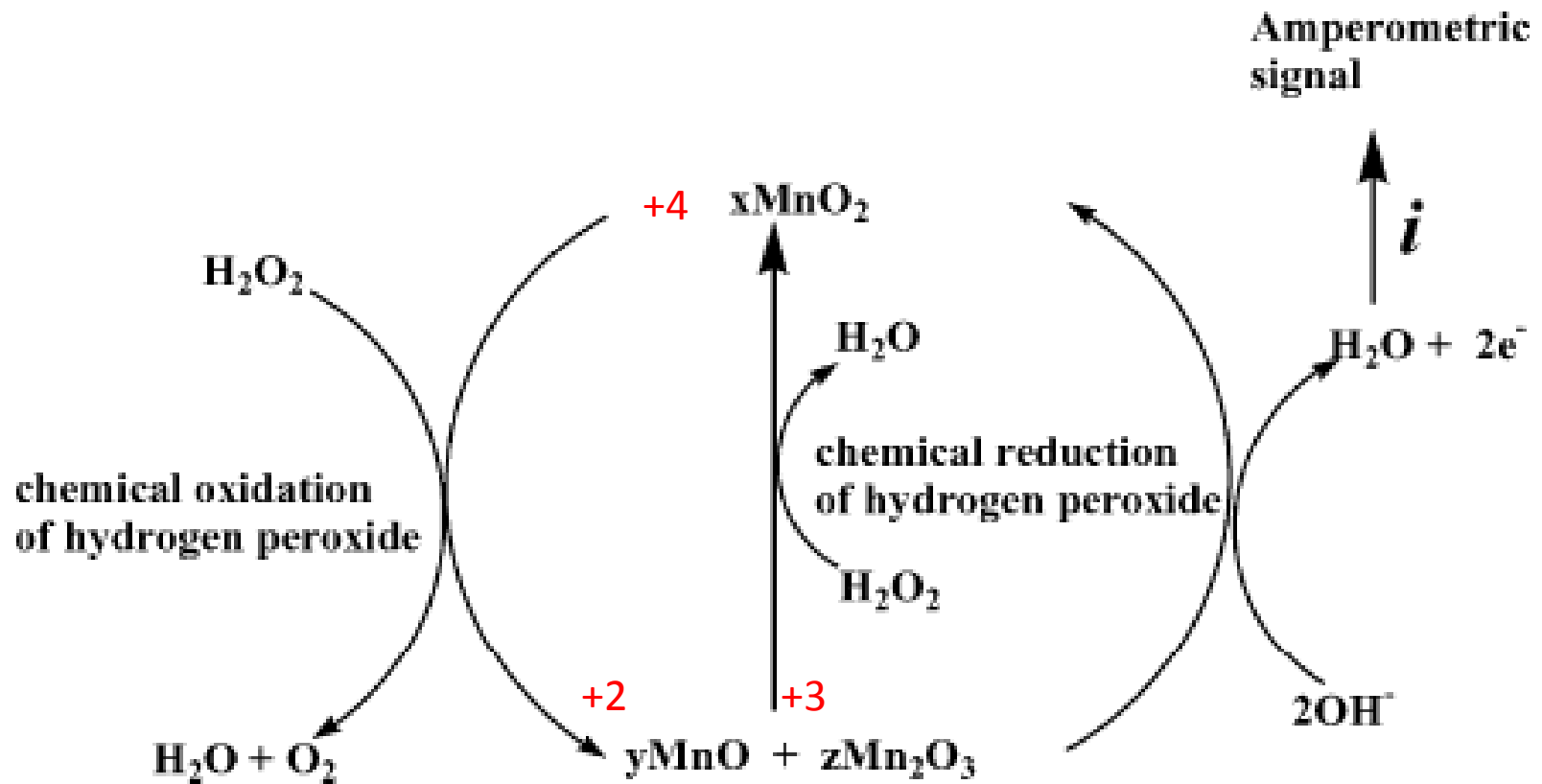

<http://www.youtube.com/watch?v=cCld16OKVaE>

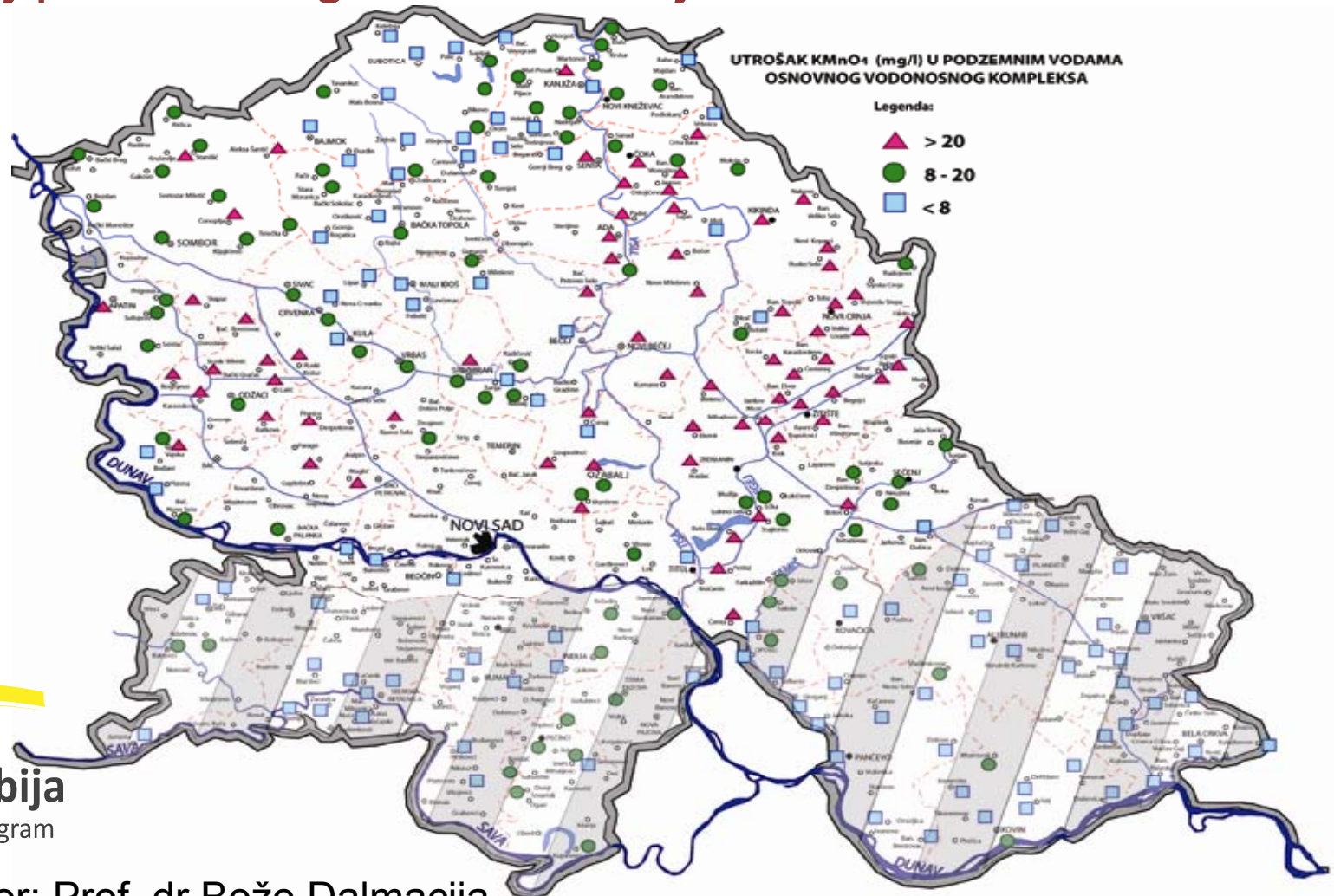
Katalitički oksidacioni ciklus H_2O_2 na MnO_2 -CPE

Kurt Kalcher, 1994

Određivanje H_2O_2 u odabranim uzorcima

Sadržaj prirodne organske materije u vodenim resursima

Mađarska-Srbija
IPA prekogranični program

Izvor: Prof. dr Božo Dalmacija

FENTON proces

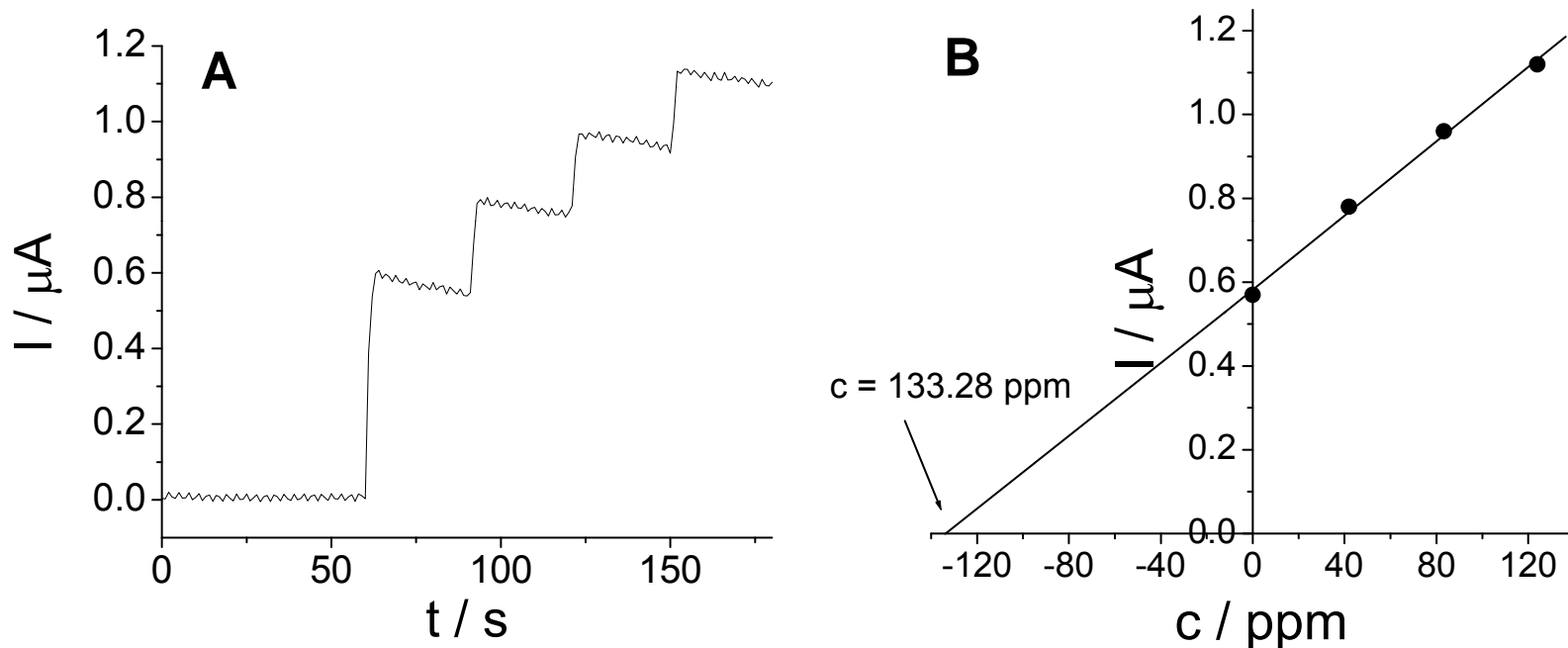
- Visoko efikasan oksidacioni postupak
hatékonyságú oxidációs eljárás
- Fenton reagent- rastvor H_2O_2 i Fe (II) (pH
2.8-3.5)
- Reakcija:
  1. $\text{Fe}^{2+} + \text{H}_2\text{O}_2 \rightarrow \text{Fe}^{3+} + \text{OH}\cdot + \text{OH}^-$
  2. $\text{Fe}^{3+} + \text{H}_2\text{O}_2 \rightarrow \text{Fe}^{2+} + \text{OOH}\cdot + \text{H}^+$

Mađarska-Srbija

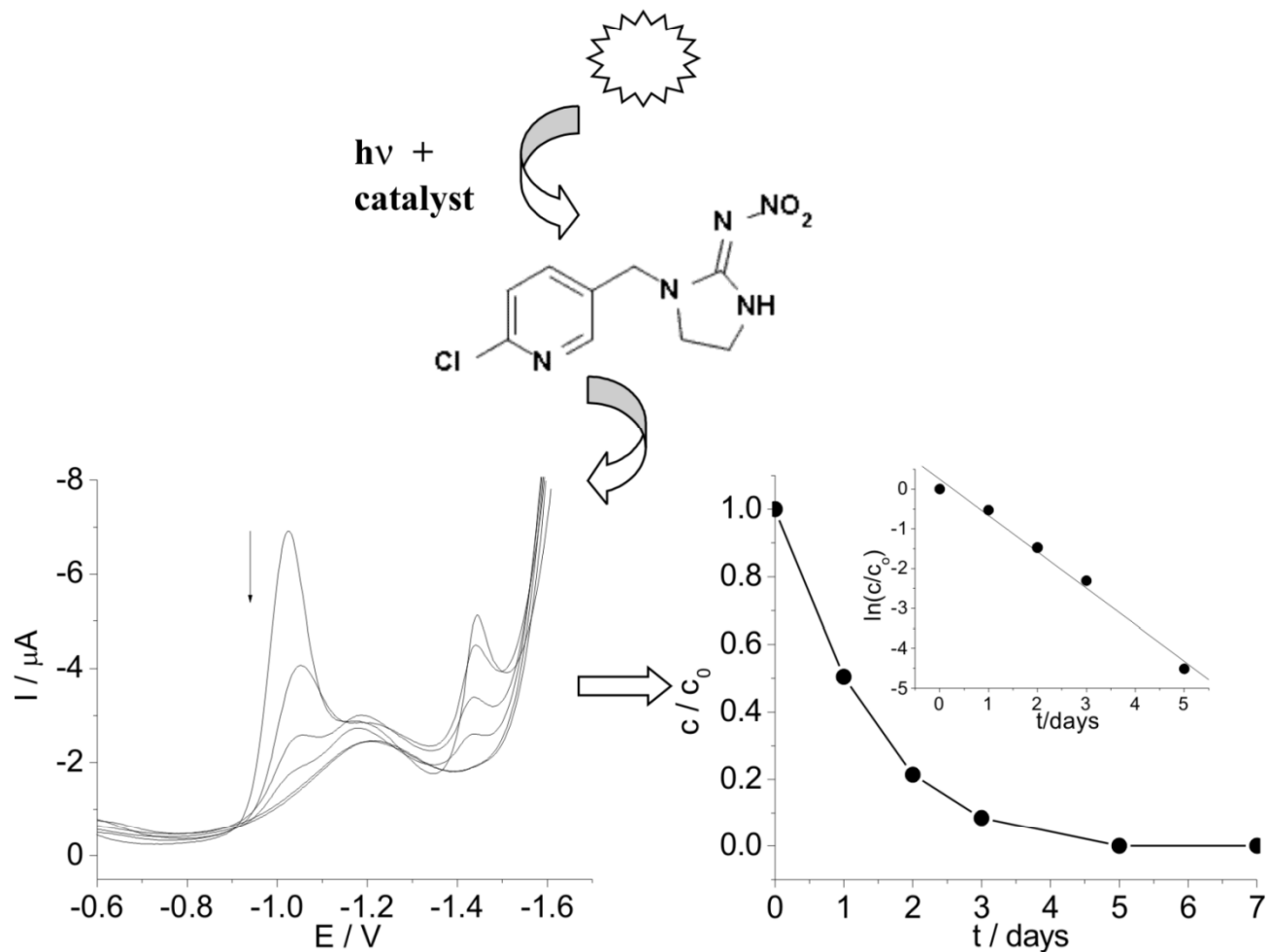
IPA prekogranični program

Realni uzorak

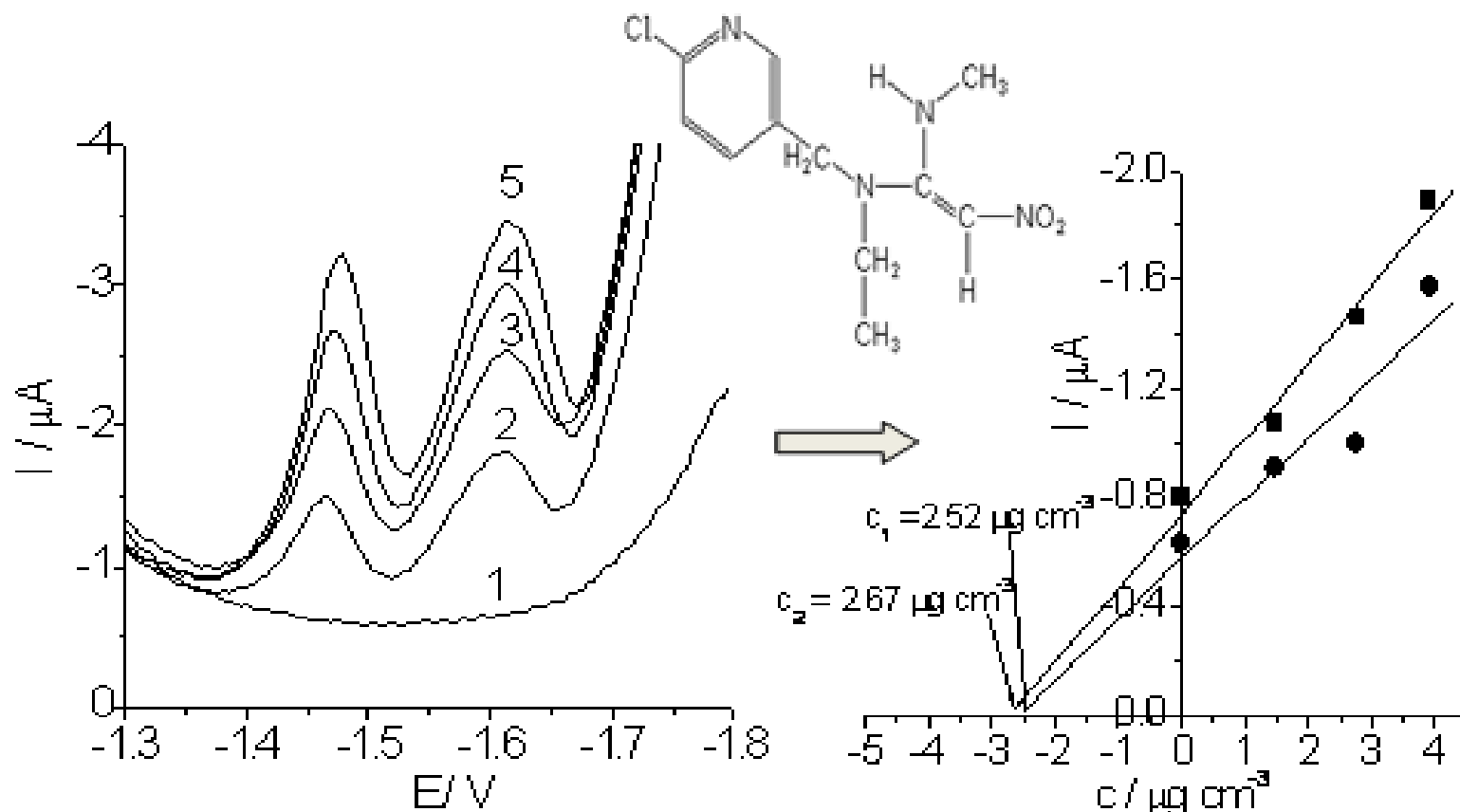

Hidrodinamična amperometrija–podzemna voda sa početnom količinom dodatog H_2O_2 (A) i odgovarajuća analitička kriva (B)

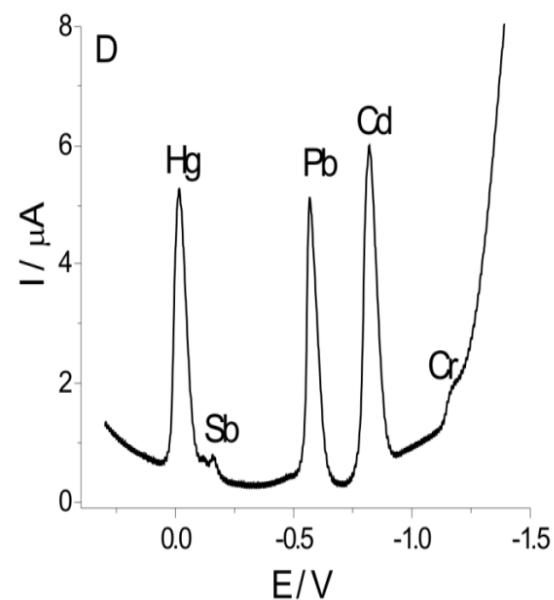
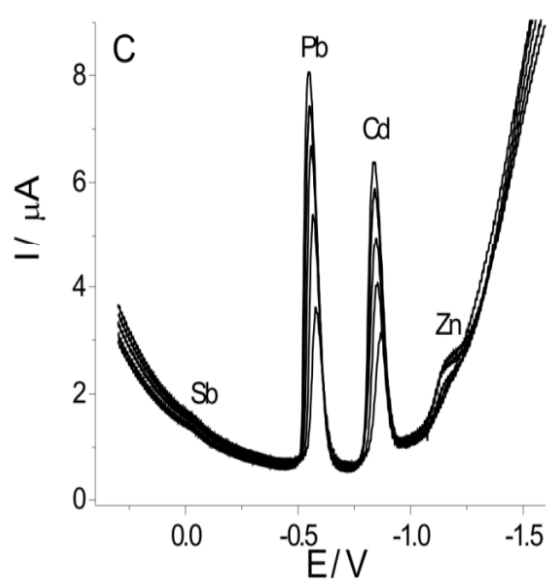
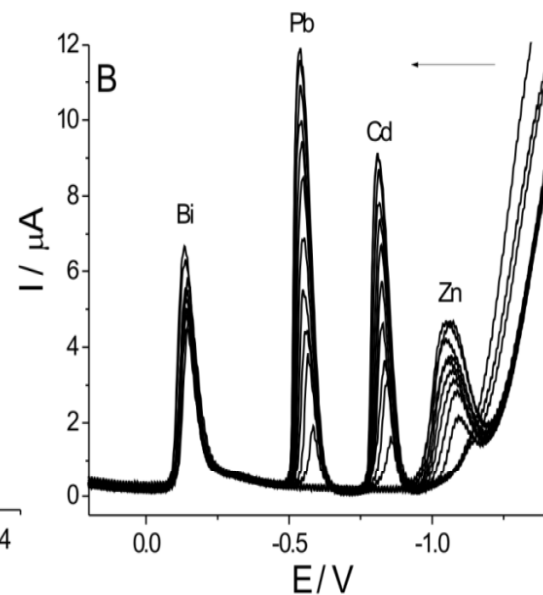
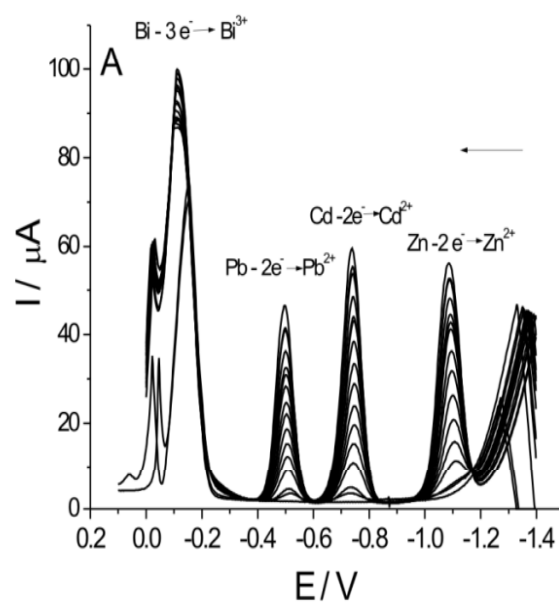
Primer 7. Voltametrijsko praćenje fotokatalitičke degradacije imidakloprida primenom obnovljive srebro amalgamske elektrode u prisustvu TiO_2 katalizatora u vodenoj sredini

Primer 8. Voltometrijsko određivanje imidakloprida primenom obnovljive srebrno amalgamske elektrode u Dunavskoj vodi

Primer 9. Primena BiFE za određivanje Pb^{2+} Cd^{2+} i Zn^{2+} u vodi primenom ćelije sa stalnom zapreminom (A) i primenom protočnog sistema (FIA) (B), kao i primena SbFE za FIA određivanje Pb^{2+} Cd^{2+} i Zn^{2+} (C), i za FIA detekciju Hg^{2+} Pb^{2+} Cd^{2+} , Zn^{2+} i Cr^{3+} u smeši (D)

ACKNOWLEDGEMENT

- This document has been produced with the financial assistance of the European Union (Projects: **HU-SRB/1002/121/075** Arsenic and ammonium in drinking water: implementation of a cross-border Platform for safe water-**ARSENICPLATFORM** and Development of new materials for application in environmentally friendly technologies for the cost-effective remediation of contaminated sites threatening cross-border regions **HU-SRB 1002/214/188 – MATCROSS**).
- The contents of this document are the sole responsibility of the University of Novi Sad Faculty of Sciences and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of the European Union and/or the Managing Authority. Additionally, authors thank to the **CEEPUSIII network** (Cz-212) financial support.

Mađarska-Srbija

IPA prekogranični program

Hvala na pažnji!

WW 2012

***Dobri susedi**
zajedno stvaraju
budućnost*

Novi Sad, septembar 2012.